

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Кузницька Ірина,
*магістрант Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ*

Становлення ціннісних орієнтацій учнів є актуальною проблемою, оскільки йдеться про розвиток особистості як соціальної одиниці. Економічна й політична нестабільність в Україні, знецінення традицій та звичаїв, руйнування міжпоколінних зв'язків призводить до того, що соціалізація дітей відбувається за несприятливих умов. Культура нації ґрунтується на традиціях, які стають головним джерелом її розвитку. Однак, кожен вид ресурсів необхідно оновлювати, базуючись на основних цінностях. Завдання сучасного виховання полягає у необхідності загальмувати моральну деградацію у суспільстві, поновити соціальні механізми, які підтримують гідність пізнання та творчості, необхідності праці, почесності материнства, поваги старості, добродіяння щодо хворих і знедолених. Виховання має передбачати перехід від споживацького ставлення людини до творчого, адже цінність як ідеал не може мати споживчого виміру.

Оскільки система особистісних цінностей є показником загальної культури людини, важливо створити освітнє середовище, яке сприятиме набуттю мобільності, культури спілкування, ерудованості. Становлення всебічно розвиненої особистості є першочерговим завданням педагогічних працівників в умовах надбання моральних цінностей, духовного зростання. Тому не випадково науковці зосереджуються на проблемі підготовки фахівців у галузі початкової освіти, адже «сучасна освіта має орієнтуватись на широку міждисциплінарну підготовку фахівців на основі ефективних механізмів динамічної комунікативної і міжкультурної взаємодії, що водночас з інваріантними завданнями вищої школи, виводить міждисциплінарну інтеграцію у ряд чинників, здатних протистояти негативним тенденціям і детеріорації технологій підготовки майбутніх учителів. Тут «детеріорація» розуміється в класичному її значенні – позначає те, що погіршує, і навіть не існує (досягнуте, набуто), веде до його «виродження»^{1 (с. 33)}».

Формування моральних засад передбачає прагнення до самовдосконалення, цивілізованого спілкування з людьми, свідомого вибору громадянської позиції, розвитку моральних якостей, духовно-моральної культури, розуміння національних і особистісних цінностей, гуманістичного світогляду.

Питання сутності ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, ставлення до них людини знайшли відображення у працях багатьох учених: І. Беха, І. Богданової, А. Богуш, Т. Бутківської, С. Волкової, В. Гринькова,

І. Зязюна, Н. Кічук, З Курлянд, С. Литвиненко, Н. Мойсеюк, Л. Савченко, В. Сластьоніна, Л. Хомич, Є. Шиянова та ін.

Світові й вітчизняні психолого-педагогічні дослідження доводять, що діти різного віку дуже відрізняються за своїми загальними психологічними характеристиками. Це дає підставу говорити про соціально-педагогічні і психологічні особливості, притаманні дітям певного віку. Насамперед, це стосується молодшого шкільного віку, який має низку власних характерних лише для нього психологічних і соціально-педагогічних характеристикних особливостей.

Як зазначає В. Давидов, молодший шкільний вік – це особливий період у житті дитини, який виділено вченими порівняно недавно. Психологічні та соціальні особливості молодшого шкільного віку як початкової ланки шкільного дитинства також ще не можна вважати остаточно сформованими й непорушними для фундаментальної педагогічної науки. Можна лише говорити про найхарактерніші риси цього віку^{2 (с. 69)}.

Є декілька визначень молодшого шкільного віку. Так, С. Гончаренко стверджує, що молодший шкільний вік – це період життя й розвитку дитини від 6 (7) до 10 років. Розвиток психіки дітей у цей період відбувається здебільшого на основі провідної діяльності – навчання. Молодший шкільний вік – важливий етап у формуванні в дитини ставлення до навчальної діяльності як відповідальної, суспільної значущої праці^{3 (с. 214)}.

Як зазначає І. Бех, основною особливістю розвитку особистості в молодшому шкільному віці є зміна її соціальної позиції: дитина приступає до систематичного учіння, стає членом шкільного і класного колективів. Змінюються стосунки з дорослими, головним авторитетом серед них стає вчитель^{4 (с. 137)}. Діти молодшого шкільного віку, особливо першо- і другокласники, орієнтуються на норми поведінки та цінності вчителя більше, ніж на думки однолітків. Отже, вимагаючи необхідної поведінки від дитини, самим педагогам належить постійно суворо й прискіпливо стежити за своєю поведінкою, бути зразком для дитини^{4 (с. 137)}.

Цей віковий період є підґрунтям для формування вмінь і навичок, ідеалів та цінностей, на основі яких вибудовується увесь подальший виховний процес.

У цьому віці з'являється можливість для здійснення позитивних змін і перетворень в особистості дитини. Щоб зміни були справді позитивними, сприяли змінам в особистості дитини молодшого шкільного віку, необхідно формувати в неї ціннісні орієнтації⁵. Тому, починаючи з початкової школи, необхідно створювати умови для розкриття дитиною соціального і загального змісту норм моралі, становлення саморегуляції, що сприяє усвідомленню цінності^{6 (с. 50)}. Система цінностей, яку визначає для себе особистість, залежить від рівня її розвитку. Передусім йдеться про ввічливість, повагу до батьків, красу природи та мистецтва, тобто – про переживання прекрасного в природі та мистецтві. Саме у цьому віці у школярів активно розвиваються і соціальні емоції: самолюбство, почуття відповідальності, довіри до людей і т.ін. Щоб ці емоції у дитини збагачувалися, вчителів постійно необхідно коригувати свої педагогічні дії, спираючись на етичні правила, які повинні мати яскраву емоційну забар-

вленість. Саме від характеру емоційного стану залежить успішність процесу формування у дітей молодшого шкільного віку ціннісних орієнтацій, тобто – поступово у процесі залучення до навчання дитина вступає у свідому фазу формування власної особистості.

У дітей молодшого шкільного віку відбувається зміна виду мислення від наочно-образного до абстрактно-логічного, до рівня розуміння причинно-наслідкових зв'язків, а мислення розвивається у взаємозв'язку з мовленням дитини. Отже, коли дитина йде до школи, відбувається перехід у її діяльності – від гри до праці, в її найближчому колі – від сім'ї до колективу, в її внутрішніх особистісних якостях – від несором'язливості до дисципліни і т.ін. Школа стає тим соціальним середовищем, де дитина розв'язуватиме важливі проблеми свого розвитку.

Одним зі шляхів формування ціннісних орієнтацій у дітей молодшого шкільного віку є моральне виховання, яке розпочинається задовго до школи. Дитяча довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет учителя стають передумовами для формування моральної особистості. Моральне виховання молодших школярів здійснюється в процесі провідної для цього віку навчально-пізнавальної діяльності, що відбувається шляхом включення моральних складових до змісту навчальних предметів. Словом, як зазначають науковці, духовне відродження країни вимагає особливої уваги до світу цінностей молодого покоління, тож підготовлений учитель має володіти технологіями діагностики навчальних і особистісних можливостей учнів, уміти формувати ціннісно-сміслові орієнтації, знатися на питаннях збереження і зміцнення здоров'я учнів і забезпечення їх особистісного самовизначення⁷.

Отже, можна зробити висновок, що саме на етапі молодшого шкільного віку починає формуватися ядро, база моральної поведінки, моральних почуттів і моральних переконань, що дають змогу дитині орієнтуватися у навколоособистісному просторі. Для сформованості ціннісних орієнтацій важливу роль відіграє робота учителя у процесі навчально-виховної діяльності, яка є складовою процесу соціалізації особистості.

Формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів – це складова процесу соціалізації особистості молодших школярів, яка передбачає становлення особистісного ставлення до довкілля через певну систему цінностей. Цей процес неможливо зробити цілеспрямованим без впливу вчителя і батьків. І хоча вплив сім'ї на дитину молодшого шкільного віку значний, утім почати він не носить цілеспрямованого характеру. Натомість учитель молодших класів може і повинен керувати цим процесом свідомо й цілеспрямовано.

¹ Васьковская Г. А. Феномен междисциплинарности vs детериорация системы подготовки будущих учителей. *Хуманитарни балкански изследвания*. Пловдив : «Fast Print Books», 2019. Т. 3. №1(3). С. 33–36. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715262>

² Матвієнко О. В. *Основи виховання моралі у молодших школярів*. Київ : СтилоС, 1999. 232 с.

³ Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

⁴ Бех І. Д. *Виховання особистості*. У 2-х кн. Кн 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.

⁵ Ребер Артур. *Большой толковый психологический словарь*. Т. 2 (П-Я). Пер. с англ. Е. Ю. Чеботарева. Москва : АСТ; Вече, 2003. 560 с.

⁶ Єрмакова С. С. *Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів* : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса, 2003. 21 с.

⁷ Косянчук С. Підготовка майбутніх учителів до процесу формування в учнів ціннісно-сміслових орієнтацій. *Дидактика початкової школи : реалізація технологічного та компетентнісного підходів* : матер. Міжнар. Інтернет-конф., м. Миколаїв, 10 квіт. 2015 р. / Методичний вісник Науково-дослідницької лабораторії дидактики початкової освіти [гол. ред. Осадченко І. І.]. Миколаїв : ТОВ «Іліон», 2015. Вип. 1. С. 118–119. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10903>